

Հայ-Ռուսական համալսարան

Լ Ր Ա Բ Ե Ր

ՀԱՅ-ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ

ՍԵՐԻԱ՝

ՀՈՒՄԱՆԻՏԱՐ ԵՎ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ

ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

(32)

ՀՌՀ Հրատարակչություն

№ 2/2019

Российско-Армянский университет

Печатается по решению Ученого Совета РАУ

Вестник РАУ

(серия: гуманитарные и общественные науки)

Главный редактор: *член-корреспондент НАН РА, д. экон. н., проф. Дарбинян А.Р.*

Заместитель главного редактора: *д. филос. н., проф. Аветисян П.С.*

Редакционная коллегия:

Аветисян С.С., д. юр. н., проф.; Авакян М.Э., к. фил. н., доц. (отв. секретарь); Акопян К.С., к. фил. н., доц., Берберян А.С., д. псих. н., проф.; Восканян М.А., д. экон. н., доц.; Гамбарян А.С., д. юр. н., проф.; Егиазарян А.К., д. фил. н., проф.; Енгоян А.П., д. полит. н., проф.; Золян С.Т., д. фил. н., проф.; Маргарян Е.Г., д. ист. н., проф.; Мелконян А.А., д. ист. н., академик НАН РА; Меликсетян Л.С., к. фил. н., доц.; Мирумьян К.А., д. филос. н., проф.; Ованесян С.Г., д. филос. н., проф.; Саркисян О.Л., к. филос. н., доц. (отв. секретарь); Сандоян Э.М., д. экон. н., проф.; Симонян А.А., д. фил. н., проф.; Суварян А.М., д. экон. н., проф.

(32)

Издательство РАУ

№ 2/2019

Редакционно-издательский совет «Вестник» РАУ

Председатель РИС «Вестник» РАУ – ректор РАУ, член-корреспондент НАН РА, *д. эк. н., проф. Дарбинян А.Р.*

Заместитель председателя РИС «Вестник» РАУ – проректор по науке РАУ, *д. филос.н. Аветисян П.С.*

Состав РИС «Вестник» РАУ:

Погосян Г.А., академик НАН РА; Аветисян П.С., член-корр. НАН РА; Григорян А.П., академик НАН РА; Казарян Э.М., академик НАН РА; Суварян Ю.М., академик НАН РА; Мирумян К.А., д. филос. н., проф.

Журнал входит в перечень периодических изданий, зарегистрированных ВАК РА и РИНЦ

Российско-Армянский университет, 2019г.
ISSN 1829-0450

© Издательство РАУ, 2019

ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

УДК 342

Поступила: 09.09.2019г.
Сдана на рецензию: 11.09.2019г.
Подписана к печати: 21.10.2019г.

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՈՒ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌՈՒՑԱԿԱՐԳԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

Ս.Ն. Բաղդասարյան

*Հայ-Ռուսական համալսարան
sasun.baghdasaryan@rau.am*

ԱՍՓՈՓՈՒՄ

Հոդվածում հեղինակը, տարանջատելով պաշտպանության գործառույթի կառավարման մակարդակները, վերլուծելով պատերազմի օրենքների վրա խարսխված ռազմական կառավարման սկզբունքները, դրանք համադրելով պետական կառավարման ընդհանուր սկզբունքների հետ, եզրակացնում է, որ պաշտպանության գործառույթի սահմանադրական կարգավորման հիմքերը ստեղծելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել ոլորտի առանձնահատկությունները: Ելնելով կառավարման տեսության պահանջներից, վերին մակարդակի կառավարման (ընդհանուր) սկզբունքները պետք է հարմարացվեն ստորին մակարդակի (ռազմական կառավարման ու պատերազմի վարման) սկզբունքներին, այլ ոչ թե հակառակը: Այս

շատ կարևոր խնդիրը նրբորեն պետք է կենսագործվի սահմանադրական կարգավորման համակարգում՝ նպատակ ունենալով չառաջացնել կոլիզիաներ տարբեր մակարդակների կառավարման սկզբունքների միջև, հարմարացնել վերին մակարդակի սկզբունքները ռազմական և զինված պայքարի օրենքների վրա խարսխված ստրատեգիական ու տակտիկական սկզբունքներին, դրանք ներդաշնակորեն ինտեգրել պետական կառավարման սահմանադրական ընդհանուր սկզբունքների համակարգում:

Հիմնաբառեր՝ կառավարման մակարդակ, սկզբունք, ռազմական արվեստ, ստրատեգիա, տակտիկա, պատերազմի օրենքներ, սահմանադրություն, սկզբունքների ներդաշնակություն:

Պաշտպանության գործառույթի կենսագործման կառուցակարգը պետության սահմանադրական այլ գործառույթների համակարգում աչքի է ընկնում մի շարք յուրահատկություններով, իսկ դրա իրականացման կամ ապահովման համակարգի միջուկը կազմում են զինված ուժերը (բանակը): Սակայն այդ առանձնահատկություններից բացի, պաշտպանության գործառույթը որպես կառավարչական գործունեություն աչքի է ընկնում իր իրականացման սկզբունքներով: Այդ սկզբունքները հասկանալու համար, փորձենք տարանջատել պաշտպանության ոլորտի կառավարման մակարդակները և կառավարման ամեն մի մակարդակին բնորոշ սկզբունքները: Ոչ բոլոր գիտական ոլորտներն են, որ զբաղվում են պետական կառավարման սկզբունքների հետազոտմամբ, անդրադառնում պաշտպանական ոլորտի հասարակական հարաբերությունների իրավական կարգավորման ու կառավարման սկզբունքներին: Որպեսզի տեսական պատկերացումներն այդ սկզբունքների ու դրանց խմբերի միջև հարաբերակցության մասին լինի ամբողջական ու համալիր, դիմենք գիտական մի շարք ոլորտների օգնությանը:

Պետության և իրավունքի տեսությունը պետության կառուցակարգի սկզբունքները բնորոշվում է որպես իրավաբանորեն ամրագրված (կամ դրանց իմաստից բխեցվող) դրույթներ, որոնք որոշում են պետական ապարատի սոցիալական էությունը, դրա կազմակերպման և գործունեության ելակետային, հիմնական հարցերը (գործառույթները, կառուցվածքը, լիազորությունները և այլն) [1]: Այդ սկզբունքները, որպես համակարգ, դասակարգվում են հիմնարար, ընդհանուր, ճյուղային (իշխանության երեք ճյուղերի) և կոնկրետ սկզբունքների [2]: Հիմնարար և ընդհանուր, այսինքն՝ պետական ապարատի բոլոր կառուցվածքային մասերին վերաբերող սկզբունքներին հաջորդում են իշխանության ամեն մի ճյուղի համակարգին բնորոշ սկզբունքները, իսկ սրանց՝ կոնկրետ պետական մարմնի (կառույցի) կազմակերպման ու գործունեության սկզբունքները:

Այս բաժանումն ընդունելի է մեզ հետաքրքրող հիմնահարցի հետազոտման տեսանկյունից, որովհետև ի դեմս պաշտպանության համակարգի ունենք կառավարման բազմամակարդակ կառուցվածք: Մասնավորապես՝ զինված ուժերի կազմակերպման ու գործունեության սկզբունքները տեղավորվում են կոնկրետ սկզբունքների շարքում: Սակայն Ա. Վաղարշյանի մոտեցման մեջ բաց է մնում երկու հիմնահարց. առաջին՝ սկզբունքների համակարգային խմբերի հարաբերակցությունը, այսինքն՝ սկզբունքների բովանդակային փոխապայմանավորվածության ուղղությունը, ստորինից դեպի վե՞ր, թե՞ հակառակը, երկրորդ՝ առանձին մակարդակային խմբերի սկզբունքների հակասությունների, միմյանց փոխբացառման հարցը: Այսպես՝ պետական ապարատի կազմակերպման ու գործունեության ընդհանուր սկզբունքներն են՝ մարդասիրությունը, ժողովրդավարությունը, հրապարակայնությունը, իրավական օրինականությունը, իշխանությունների բաժանումը, պետական ծառայության մատչելիությունը և արհեստավարժությունը, կոլեգիալության և միանձնյա կառավարման գույակցումը, հասարակության առջև պետության հանրային-իրավական պատասխանատվությունը, պաշտպանունակությունը [3]:

Առաջին իսկ հայացքից ակնհայտ է հակասությունը զինված ուժերի կազմակերպման ու գործունեության որոշ սկզբունքների հետ, օրինակ՝ հակասում են իշխանությունների բաժանումը և կենտրոնացվածությունը, հրապարակայնությունն ու գաղտնիությունը, ժողովրդավարությունը և միանձնյա կառավարումը: Նշանակում է խնդիրն ունի հատուկ հետազոտության կարիք, որով կմշակվեն դրա լուծման տեսամեթոդական ճիշտ հիմքերը:

Պետության և իրավունքի տեսության այլ հեղինակների տեսական մոտեցումների ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ նրանց հիմնական մասը մատնանշում է պետության կառուցակարգի (ապարատի) ընդհանուր սկզբունքների գրեթե նույն շրջանակը, իսկ որոշ հեղինակներ նույնիսկ անտեսում են այդ սկզբունքները, ինչի հետևանքով դրանք չեն ներառվում նույնիսկ ուսումնական դասընթացների ծրագրերում ու դասագրքերում [4]¹: Պետական կառուցակարգի կազմակերպման ու գործունեության ընդհանուր սկզբունքների մեջ չենք նկատում պետության ռազմական կառույցին վերաբերող որևէ սկզբունք: Հեղինակներից միայն Ա. Վաղարշյանն է անդրադառնում դրան՝ գտնելով, որ պետական կառուցակարգի կազմակերպական ու գործառնության սկզբունքներից է պաշտպանունակության սկզբունքը [5]²: Բացի այդ հանգամանքը, պետության և իրավունքի տեսության

¹ Ներսեսյանը դրանում չի ներառել նույնիսկ պետական կառուցակարգ թեման:

² Ա. Վաղարշյանն այդ սկզբունքը մեկնաբանում է որպես ելակետային դրույթ, որի կենսագործումը կապահովի պետական համակարգի ինքնապահպանումը, ինքնավերարտադրումը, ինքնակատարելագործումը՝ արտակարգ, ռազմական իրավիճակներում (տե՛ս *Մ.Գ. Վաղարշյան, Պետության և իրավունքի տեսություն-1 (Դասախոսություններ)*, ԵՊՀ. – Եր.: Հեղինակային հրատարակություն, 2016. էջ. 203–206): Այս սկզբունքի բովանդակային տարրերը զարգացրել է նաև Լ. Բարսեղյանը (տե՛ս *Մ.Գ. Վաղարշյան, Լ.Վ. Բարսեղյան, «Պաշտպանունակությունը որպես սահմանադրական կարգի հիմունք. Նորմատիվ բովանդակությունը և հարաբերակցությունը պետական կառուցակարգի այլ սկզբունքների հետ»*, «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդես, թիվ 1–2(95–96). 2018, էջ. 232–245), *Մ.Գ. Վաղարշյան* «Պետության կառավարման ձևը և նրա

դիրքերից ակնհայտ է դառնում, որ պետական ապարատի կազմակերպման ու գործունեության ընդհանուր սկզբունքները որոշակի հասկացության մեջ են մտնում զինված ուժերի կազմակերպման ու գործունեության սկզբունքների հետ: Զինված ուժերի կազմակերպման ու գործունեության հարաբերությունների հիմնական մասը ներառված է գործադիր իշխանության համակարգում, իսկ դրա սկզբունքները ո՛չ ընդհանուր են, ո՛չ հիմնական, հետևաբար՝ անտեսում է դրանց հետագոտությունը: Սակայն նույնիսկ այս պարագայում բաց է մնում զանազան մակարդակի սկզբունքների հարաբերակցության հարցը: Նշանակում է այստեղ առկա է որոշակի տեսական անորոշություն, որը պետք է հատուկ հետազոտվի:

Սահմանադրական իրավունքի գիտությունը ևս որպես հետազոտման առարկա ներառում է պետական կառավարման կառուցման ու գործառնությունների սահմանադրական սկզբունքները: Սակայն գիտական այս ոլորտը, 1995թ. Սահմանադրության ընդունմամբ, քննարկման առարկա է դարձրել պետության այնպիսի բնութագրեր, ինչպիսիք են՝ ինքնիշխանությունը, ժողովրդավարությունը, սոցիալական և իրավական պետությունը, աշխարհիկ պետությունը, ինչպես նաև պետական իշխանության կազմակերպման երկու հիմունք՝ ժողովրդաիշխանություն, իշխանությունների բաժանում [6]: Խնդրին նույն կերպ են մոտենում նաև 2015թ. խմբագրությամբ Սահմանադրության ընդունումից հետո [7]: Այստեղ ՀՀ սահմանադրական կարգի հիմունքների շրջանակում տեղ են գտել տնտեսական, սոցիալական, հոգևոր-մշակութային, քաղաքական հարաբերությունների սահմանադրական հիմունքների վերլուծությունը, սակայն չկան հայրենիքի կամ երկրի պաշտպանության սահմանադրական հիմունքները՝ չնայած այն հանգամանքին, որ 2015թ. խմբագրությամբ Սահմանադրությունը պաշտպանական ոլորտի նորմատիվ կարգավորման մեջ կատարել է մի շարք էական նորամուծություններ:

պաշտպանության ու անվտանգության պրոբլեմը», «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդես, թիվ 2 (88). 2016, էջ 45–53):

Նման բնույթի հետազոտություններ չեն իրականացվել նաև ատենախոսական աշխատանքների մակարդակով: Այս փաստը բերում է եզրակացության, որ ՀՀ սահմանադրագիտության ոլորտում պաշտպանական հարաբերությունների և դրանց կարգավորման նորմատիվ համակարգի հետազոտությունները սահմանափակ են, չունեն տարածվածություն և, կարծես թե, հրատապ չեն: Այդ հաստատում է 2014թ. հրատարակված «Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգը» [8], որում ընդհանրապես տեղ չի հատկացվել պաշտպանական ոլորտի հարաբերությունների կարգավորման սահմանադրական տեսլականին: Այսպիսով, սահմանադրագտական հետազոտությունները ՀՀ-ում չեն կարող հիմք հանդիսանալ մեզ հետաքրքրող հիմնահարցի՝ պաշտպանության ոլորտի իրավական կարգավորման ու կառավարման սկզբունքների տեղը սահմանադրական ընդհանուր սկզբունքների համակարգում որոշելու համար:

Փորձենք մեզ հետաքրքրող գլխավոր հիմնահարցը պարզել վարչական իրավունքի տեսության մեթոդաբանական հիմքերի միջոցով, քանի որ ռազմական իրավունքը որոշ մոտեցումներով դիտարկվում է վարչական իրավունքի ինստիտուտ [9]: Կան հեղինակներ, ովքեր ռազմական իրավունքը համարում են իրավունքի համալիր ճյուղ [10], իսկ դրա վերաբերյալ գիտությունը՝ պաշտպանական ոլորտի հասարակական հարաբերությունների իրավական կարգավորման ու կենսագործման հարցերը հետազոտող տեսություն [11]: Վարչական իրավունքի գիտության մեջ, որը հիմնված է «Պաշտպանության մասին» 18.12.2008թ. ՀՀ օրենքի 12 հոդվածի վրա, առանձնացվում են զինված ուժերի ղեկավարման երեք մակարդակներ՝ «ընդհանուր ղեկավարում, անմիջական ղեկավարում և կառավարում, որոնք համապատասխանաբար իրականացվում են՝ ՀՀ նախագահի, որպես զինված ուժերի գերագույն գլխավոր հրամանատարի, պաշտպանության նախարարի և գլխավոր շտաբի պետի կողմից» [12]: Այս մոտեցման իրավական հիմքերից է 2005թ. խմբագրությամբ ՀՀ Սահմանադրությունը:

Բացի կառավարման այս երեք մակարդակներից և պետական մարմինների լիազորությունների թվարկումից, այս աշխատության մեջ այլ հիմնահարցեր, հատկապես ամեն մի մակարդակի սկզբունքները, չեն շոշափվում: Նույն կերպ են շարադրված երկրի պաշտպանության հիմնահարցերի շրջանակը ՌԴ վարչական իրավունքի տեսության մեջ [13]:

Կառավարման գիտությունը, ինչպես և պետության և իրավունքի տեսությունը, զբաղվում է կառավարման ընդհանուր հիմնահարցերի հետազոտմամբ [14], հետևաբար դրանում ևս չենք կարող գտնել պաշտպանության ոլորտի կառավարման սկզբունքների համակարգի ու դրա տարրերի վերաբերյալ հարցի տեսական պատասխանը: Սակայն կառավարման գիտությունն ունի երկու շատ կարևոր մեթոդաբանական ցուցումներ մեզ հետաքրքրող հարցի վերաբերյալ: Դրանք են՝ 1) կառավարվող օբյեկտների բովանդակությունն ու ձևերը, գործառույթներն ու կառուցվածքն անմիջականորեն (զենետիկորեն) պայմանավորված են բնական և սոցիալ-պատմական պայմաններով ու օրինաչափություններով [15]: Դա նշանակում է, որ որևէ օբյեկտի, այդ թվում նաև պաշտպանական ոլորտի կառավարման սկզբունքերը ոչ թե որոշվում կամ սահմանվում են վերևից՝ կամայականորեն, այլև օբյեկտի կառավարման սկզբունքները բխում են օբյեկտին բնորոշ օբյեկտիվ-պատմական օրինաչափություններից, մեր դեպքում պաշտպանության կազմակերպման ու պատերազմի օրենքներից,

2) պետական կառավարման համակարգում օբյեկտ-սուբյեկտ միասնության մեջ ու փոխհարաբերություններում գլխավոր գործառույթը կատարում են կառավարվող օբյեկտները, այդ պատճառով դրանք որոշիչ են պետական կառավարման մարմինների նկատմամբ [16]: Պետական կառավարման այս օրինաչափությունը պաշտպանության ոլորտի նկատմամբ կիրառելիս, անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ պետական մարմինները (բարձրագույն, միջին և այլ մակարդակի) պետք է հետևեն գլխավոր գործառույթը կատարող օբյեկտի, տվյալ դեպքում զինված ուժերին, կամայականորեն չվերաձևեն կամ

վերասահմանեն նրանց հատուկ կազմակերպագործառնությունների սկզբունքների շրջանակը, դրանց բովանդակությունը:

Կառավարման տեսության այս դրույթներից բխում է ևս մեկ կարևոր մեթոդաբանական հետազոտական ուղենիշ. պաշտպանության ոլորտի հասարակական հարաբերությունների կարգավորման ու կառավարման սկզբունքների համակարգի հետազոտությունը պետք է սկսել ոչ թե վերևից կամ վերին մակարդակից, այլ ներքևից, պաշտպանության կառավարման ամենավերջին օղակից, այն է զինված ուժերի գործունեության տակտիկական մակարդակից, օրինակ՝ մարտի վարման սկզբունքներից ու մեթոդներից, որոնք բնորոշ են զինված կազմավորմանն իր օբյեկտիվ խնդիրների բնույթով: Հակառակ կազմակերպական հատկությունների դեպքում այդ կառույցը չի կարող արդյունավետորեն կատարել իր առջև դրված խնդիրները: Այս հետազոտական ուղղությամբ շարժվելու համար անհրաժեշտ է պարզել պաշտպանական ոլորտի կառավարման մակարդակները, իսկ այնուհետև՝ վերլուծել ամեն մի մակարդակի համակարգի կառուցվածքային տարրերին բնորոշ սկզբունքները, արդյունքում դրանք համադրել իրար հետ:

Ռազմական անվտանգության տեսության մեջ ընդունված է ռազմական անվտանգության կառավարման համակարգը բաժանել մի քանի մակարդակների՝ ա) պետական կառավարման համակարգ (օրենսդիր, գործադիր և դատական մարմիններ), բ) տարածքային կառավարման համակարգ, գ) գործառնության ապահովման համակարգ, դ) պետության ռազմական կազմակերպություն [17]³:

«Պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքի դրույթներից բխում է, որ պաշտպանության ոլորտում կառավարման մակարդակներն են՝ ա) ընդհանուր իրավասության պետական մարմինների կառավարումը

³ Ընդ որում ամբողջական համակարգին, հատկապես դրա ստորին ու վերջին օղակներին բնութագրական է կազմակերպական (կառուցվածքային) առանձնացում՝ պետական կառավարման ամբողջ համակարգից, ինչպես նաև միմյանցից:

(օրենսդիր մարմին, կառավարություն, անվտանգության խորհուրդ, ՀՀ վարչապետ), բ) պաշտպանության ոլորտի հատուկ իրավասության մարմնի կառավարումը (պաշտպանության նախարարություն), գ) պաշտպանության ոլորտի լիազորություններ ունեցող պետական ու տարածքային կառավարման մարմինների կողմից իրականացվող կառավարումը, դ) պաշտպանական ոլորտում տեղական ինքնակառավարման մարմինների կառավարումը, ե) զինված ուժերի անմիջական կառավարումը (գլխավոր շտաբ՝ շտաբի պետի ղեկավարությամբ), ինչպես նաև զինվորական կառավարման այլ մարմիններ [18]:

Այսպիսով, ինչպես տեսության մեջ, այնպես էլ օրենսդրական մակարդակում պաշտպանական ոլորտի կառավարման վերջին մակարդակը զինված կամ դրա կառուցվածքային տարրերի անմիջական կառավարումն է՝ խաղաղ պայմաններում կամ ռազմական ժամանակ: Հենց զինված ուժերն են համարվում պաշտպանական ոլորտի կառավարման **գլխավոր օբյեկտը**: Հետևաբար պաշտպանության ոլորտի մնացած մակարդակների սկզբունքները պետք է բխեն, համապատասխանեն գլխավոր օբյեկտի (համակարգի միջուկի) գործառնությունների սկզբունքներին:

Ռազմական արվեստը կամ գիտությունն ընդունված է բաժանել երեք ոլորտների (բաղկացուցիչ մասերի)՝ ստրատեգիա, օպերատիվ արվեստ և տակտիկա, որոնցից յուրաքանչյուրին բնորոշ են զանազան մասշտաբներով զինված պայքարի վարման առանձնահատկություններ [19]: Մարտավարությունը (տակտիկան) ուսումնասիրում է զինված ուժերի զանազան տեսակների զորամասերի, միավորումների, զորքերի տեսակների և հատուկ զորքերի կողմից մարտի նախապատրաստման ու վարման տեսությունը և պրակտիկան: Մարտը համարվում է զորքերի և դրա տեսակների տակտիկական գործողության հիմնական ձևը: Մարտավարության տեսությունն ընդհանուր գորատեսակների մարտի վարման սկզբունքները՝ բնորոշելով որպես մարտի կազմակերպման և վարման հիմնական և ղեկավար դրույթ-

ներ, գտնում է, որ դրանց հիմքում ընկած են զինված պայքարի օրյեկտիվորեն գործող օրենքները, որոնք ոչ թե մարդն է ընտրում, այլ նա պետք է և հաշվի նստի դրանց հետ [20]: Համագորային մարտի սկզբունքներ են համարվում մշտական բարձր մարտական պատրաստվածությունը, բարձր ակտիվությունը, մարտի վարման վճռականությունը և անընդհատությունը, գործողությունների հանկարծակիությունը, գորամասերի և կրակի մանևրը, մարտի համակողմանի ապահովումը, զորքերի մարտունակության մշտական պահպանումը և ժամանակին վերականգնումը, անընդհատ ու անշեղ կառավարումը, նպատակների ու դրված խնդիրների նվաճման անշեղ ձգտումը և այլն [21]: Մարտի վարման այս սկզբունքներին համապատասխանում են զորքերի մարտական գործողությունների կառավարմանը ներկայացվող պահանջները՝ կայունություն, անընդհատություն, օպերատիվություն և գաղտնիություն: Ընդ որում, այդ պահանջներին համապատասխան մարտական գործողություններում զորքերի կառավարման սկզբունքներ են համարվում միանձնությունը, հրամանատարի անձնական պատասխանատվությունը, կառավարման կենտրոնացումը, իրադրության մշտական իմացությունը, խորը վերլուծությունը և կանխատեսումը, համառությունը, բարձր կազմակերպվածությունը և այլն [22]:

Այսպիսով, մարտավարության տեսության այս հիմնադրությունների իմաստավորումը բերում է շատ կարևոր եզրակացությունների: Առաջին, համագորային մարտի սկզբունքների, զորքերի մարտական գործողությունների կառավարմանը ներկայացվող պահանջների ու սկզբունքների հիմքում ընկած են պատերազմի և զինված պայքարի օրյեկտիվ օրենքներն ու օրինաչափությունները, որոնք ունեն բնապատմական բնույթ և մարտում հաջողության հասնելու համար պետք է անպայման հաշվի նստել այդ օրյեկտիվ օրենքների հետ, հակառակ դեպքում՝ մարտում հաջողությունները կդառնան կասկածելի: Այս հանգամանքը հաստատվում է սոցիալ-պատմական փորձով, ինչպես նաև հիմնավորված է ռազմական արվեստի կողմից:

Ռազմական արվեստի մեկ այլ բնագավառը ստրատեգիան ընդունված է համարել ռազմական արվեստի բարձրագույն ոլորտ, որը ներառում է երկիրը և զինված ուժերը պատերազմի նախապատրաստելու տեսությունը և պրակտիկան, պատերազմի և ռազմավարական օպերացիաների պլանավորումը և վարումը [23]: Ստրատեգիան որպես ռազմագիտության ոլորտ ևս հիմնավորում է, որ ստրատեգիական կառավարման հիմքում ընկած են որոշակի սկզբունքներ, որոնք պետական և բարձրագույն զինվորական ղեկավարության գործունեության ընդհանուր կանոններ են՝ ուղղված ռազմավարական խնդիրների լուծմանը [24]⁴: Այդ սկզբունքներն ընդգրկում են պատերազմի կանխման, երկիրը պաշտպանության նախապատրաստելու, ստրատեգիական մասշտաբով ռազմական գործողությունների նախապատրաստման և վարման, խաղաղ և պատերազմի ժամանակ զինված ուժերի ղեկավարման, ինչպես նաև պետության ռազմական գործունեության այլ հարցերը [25]⁵: Ռազմական ստրատեգիայի տեսությունը, տակտիկայի տեսության պես, գտնում է, որ ռազմական

⁴ Այդ մասին մանրամասն տե՛ս Военная стратегия, էջ. 19–27:

⁵ Ռազմական ստրատեգիան ռազմաստրատեգիական ոլորտի սկզբունքները բաժանում է երկու խմբի՝ ա) **խաղաղ ժամանակ զինված գործողությունների նախապատրաստումը կարգավորող սկզբունքների**, այն է՝ ռազմաքաղաքական և ռազմավարական իրադրության կանխատեսումը, ռազմական վտանգների ժամանակին բացահայտումը, ռազմական սպառնալիքների բազմակողմանի և հավաստի գնահատումը, ռազմավարական նպատակների ու խնդիրների համապատասխանությունը պատերազմի քաղաքական նպատակներին, պետությունը պաշտպանությանը նախապես պատրաստելը, զինված ուժերի մշտական բարձր մարտական ու մոբիլիացիոն պատրաստվածությունը, ստրատեգիական ռեզերվների ու պահուստների նախնական ապահովումը, զորախմբերի մարտունակության պահպանումը, բ) **մարտական գործողությունների ընթացքում կիրառվող սկզբունքներ**, այն է՝ ստրատեգիական գործողությունների հանկարծակիությունը, վճռականությունը և անընդհատությունը. զինված ուժերի տարբեր տեսակների համաձայնեցված կիրառումը, զինված ուժերի անշեղ և անընդհատ ղեկավարումը, զինված ուժերի ստրատեգիական գործողությունների բազմակողմանի նախապատրաստումը, ստրատեգիական նախաձեռնության նվաճումը և պահպանումը, զորքերի, ուժերի ու հարվածների մանրը (տե՛ս Военная стратегия, էջ 24):

ստրատեգիայի սկզբունքները ձևակերպվում են ռազմատեսական հետազոտությունների ճանապարհով՝ պատերազմի օրենքների, օրինաչափությունների, զինված պայքարի օրենքների, ինչպես նաև ռազմական գործունեության փորձի ամփոփման հիման վրա [26]:

Այսպիսով, ինչպես մարտավարության տեսությունը, այնպես էլ ռազմական ստրատեգիայի տեսությունը համարում են, որ ռազմական ստրատեգիայի ինչպես խաղաղ ժամանակվա սկզբունքների, այնպես էլ ռազմական գործողությունների վարման սկզբունքների հիմքում ընկած են պատերազմի և զինված պայքարի օրենքներն ու օրինաչափությունները, արտացոլում են վերջինների էությունը, պարունակում են նպատակահարմար ռազմաստրատեգիական գործունեության ընդհանուր կանոնները: Այս եզրակացությունից բխում է շատ կարևոր պահանջ, որ ինչպես ռազմական ստրատեգիայի, այնպես էլ տակտիկայի սկզբունքներն ու պահանջները պետք է ունենան իրավական ամրագրում:

Ռազմական ստրատեգիայի տեսությունը պատերազմի և զինված պայքարի օրենքների ու օրինաչափությունների առանձնահատկություն է համարում այն, որ «դրանց գործնական կենսագործումը պահանջում է մի շարք պարտադիր միջանկյալ փուլեր: Դրանցից ամեն մեկում նախատեսվում է որոշակի դրույթների մշակում, որոնցով սահմանվում են նշված օրենքների ու օրինաչափությունների հաշվառմամբ մշակված ռազմական գործունեության նպատակները, սկզբունքները, ուղղությունները և խնդիրները: Մշակված դրույթներն իրենց արտացոլումն են գտնում նորմատիվ փաստաթղթերում, որոնք սովորաբար մշակվում են հետևյալ հերթականությամբ՝ կանոնագիրք, կանոնադրություն, ուղեցույց, հրաման, դիրեկտիվա, հրահանգ» [27]:

Ռազմական արվեստի այս մոտեցումն ինչպես տեսնում ենք դուրս չի գալիս զինված ուժերի ենթաօրենսդրական կառավարման մակարդակից: Բայց չէ որ կառավարման համակարգը շարունակվում է վերադասության կարգով բարձրանալ և դրա հանգրվանը երկրի

բարձրագույն մարմիններն են՝ պետության գլուխը, օրենսդիրը, գործադիրը՝ կառուցված իշխանությունների բաժանման, պետական մեխանիզմի կազմակերպման ու գործունեության ընդհանուր այլ սկզբունքներով: Այս հանգամանքն առաջ է բերում խնդիր, այն է՝ ի՞նչ հարաբերակցության մեջ են, մի կողմից ռազմական ստրատեգիայի ու մարտավարության, մյուս կողմից՝ պետական ապարատի կազմակերպման ու գործունեության ընդհանուր, որոշակիորեն նաև ճյուղային (հատկապես գործադիր իշխանության) սկզբունքները:

Կարծում ենք, որ պաշտպանության գործառույթի իրականացման արդյունավետության շահերը պահանջում են հաշվի նստել ռազմական արվեստի այն հիմնադրույթի հետ, որ պաշտպանության կազմակերպման ու կառավարման հիմքում, ինչպես մարտավարական, այնպես էլ բարձրագույն պետական կառավարման մակարդակում պետք է ընկած լինեն պատերազմի և զինված պայքարի օրենքներն ու օրինաչափությունները: Միայն այս դեպքում է երաշխավորված պաշտպանության գործառույթի արդյունավետ իրականացումը: Այս պահանջը բխում է ոչ միայն ռազմագիտության վերը քննարկված հիմնադրույթներից, այլ պետական կառավարման տեսության առաջ քաշած կառավարման օբյեկտի առաջնայնության ու դրան բնորոշ օբյեկտիվ բնապատմական պայմանների ու օրինաչափությունների գաղափարներով:

Հետևաբար, պետական կառավարման համակարգում պաշտպանության գործառույթի նորմատիվ կարգավորման հիմքերը ստեղծելիս անհրաժեշտ է հաշվի նստել պաշտպանական ոլորտի սկզբունքային առանձնահատկությունների հետ, ոչ թե ստորին մակարդակի սկզբունքները պետք համապատասխանեցվեն վերին մակարդակի սկզբունքներին, այլ վերին մակարդակի կառավարման սկզբունքները պետք է հարմարացվեն ստորին մակարդակի սկզբունքներին: Մաշատ կարևոր ու սկզբունքային նշանակության սահմանադրական խնդիր է, որը նրբորեն պետք է կենսագործվի սահմանադրական կար-

գավորման համակարգում՝ խնդիր ունենալով չառաջացնել կոլիզիաներ տարբեր մակարդակի կառավարման սկզբունքների միջև, հարմարացնել վերին մակարդակի սկզբունքները ռազմական և զինված պայքարի օրենքների վրա խարսխված ստրատեգիական ու տակտիկական սկզբունքներին, ներդաշնակորեն ինտեգրել սրանց պետական կառավարման կազմակերպագործառութային ընդհանուր սկզբունքների համակարգում: Այս խնդիրը պահանջում է պաշտպանության հարաբերությունների, հատկապես դրա կառավարման վերին մակարդակների հիմնադրույթների սահմանադրական հավասարակշռված կարգավորում, որում կամայականորեն չեն անտեսվի ռազմական ստրատեգիայի ու մարտավարության սկզբունքները, մյուս կողմից էլ ընդհանուր սկզբունքները կհարմարեցվեն դրանց:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. *Վաղարշյան Մ.Գ.* Պետության և իրավունքի տեսություն-1 (Դասախոսություններ), ԵՊՀ. Եր.: Հեղինակային հրատարակություն, 2016, էջ 191:
2. Նույն տեղում, էջ 192:
3. *Վաղարշյան Մ.Գ.* Պետության և իրավունքի տեսություն-1 (Դասախոսություններ), ԵՊՀ. Եր.: Հեղինակային հրատարակություն, 2016, էջ 193–212:
4. Общая теория права и государства / Под. ред. В.В. Лазарева. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юристъ, 1996; Теория государства и права /Отв. ред. д.ю.н., проф. В.Д. Перевалов. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Норма, 2006; *Поляков А.В., Тимошина Е.В.*, Общая теория права. С-Пб.: Издательский Дом С.-Петербур. Гос. Университета, 2005, էջ. 216–218: *Ներսեսյանց Վ.Ս.* դրանում չի ներառել նույնիսկ պետական կառուցվարգ թեման (տե՛ս *Нерсесянц В.С.*, Общая теория права и государства. М.: исд. группа НОРМА-ИНФРА. М., 1999):
5. *Վաղարշյան Մ.Գ.* Պետության և իրավունքի տեսություն-1 (Դասախոսություններ), ԵՊՀ. Եր.: Հեղինակային հրատարակություն, 2016, էջ. 203–206:
6. Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական իրավունք. Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2003, էջ. 91–144 (608 էջ):
7. Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական իրավունք. Գիրք առաջին: Եր.: «Տիգրան Մեծ» հրատ., 2016, էջ. 123–167 (416 էջ):
8. Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգ, Եր., Տիգրան Մեծ, 2014, էջ. 23–27:

9. Հայաստանի Հանրապետության վարչական իրավունք: Ընդհանուր խմբագրությամբ՝ Գ. Դանիելյանի. Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2012, էջ 594: *Габричидзе Б.Н., Елиссеев Б.П.*, Российское административное право. Изд. группа НОРМА-ИНФРА.М.: 1998. СС. 443–452; *Тихомиров Ю.А.* Курс административного права и процесса. М.: 1998. СС. 667–682 (798с.).
10. *Мигачев Ю.И., Тихомиров С.В.*, Военное право. М.: ООО изд-во «Юрлитинформ», 2002. СС. 14–17; Военное право / Под ред засл. деятеля науки РФ, академика Кузнецова Н.И. М.: издательство Военный университет МО РФ – Всеармейский издательский центр гуманитарной учебной литературы, 1996. СС. 7–11 (318); Военное право / Под ред д.ю.н., профессора В.Г. Стрекозова, д.ю.н. А.В. Кудашкина. Сер.: «Право в вооруженных силах – консультант», М., «За права военнослужащих», 2004, և այլն:
11. *Мигачев Ю.И., Тихомиров С.В.*, Военное право. М.: ООО изд-во «Юрлитинформ», 2002. СС. 20–25:
12. Հայաստանի Հանրապետության վարչական իրավունք: Ընդհանուր խմբագրությամբ՝ Գ. Դանիելյանի. Եր.: ԵՊՀ հրատ., 2012, էջ 594 (704 էջ):
13. *Габричидзе Б.Н., Елиссеев Б.П.*, Российское административное право. Изд. группа НОРМА-ИНФРА.М.: 1998. СС. 443–452 (622); *Тихомиров Ю.А.* Курс административного права и процесса. М.: 1998. СС. 667–682 (798 էջ):
14. *Атаманчук Г.В.*, Теория государственного управления. Курс лекции. М.: Юрид. лит., 1997:
15. Նույն տեղում: էջ 91:
16. Նույն տեղում:
17. *Фомин С.А.* Обеспечение национальной безопасности. М., Флита: МПСИ, 2007, էջ 128:
18. «Պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքը ընդունված 2017 թ. դեկ. 15-ին //ՀՀ ՊՏ 2017.12.06.173(1348):
19. Тактика /*В.Г. Резниченко, И.Н. Воробев, Н.Ф. Миришниченко.* 2-е изд., перераб. и доп. М.: Воениздат, 1988, С. 8 (496):
20. Նույն տեղում: էջ 67:
21. Նույն տեղում: էջ 68:
22. Նույն տեղում: էջ. 91–98:
23. Նույն տեղում: էջ 8:
24. Военная стратегия, էջ. 19–27:
25. Նույն տեղում: էջ 23:
26. Նույն տեղում: էջ 24:

**ПРИНЦИПЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ И УПРАВЛЕНИЯ
СФЕРОЙ ОБОРОНЫ В СИСТЕМЕ КОНСТИТУЦИОННЫХ ОСНОВ
ГОСУДАРСТВЕННОГО МЕХАНИЗМА**

С.О. Багдасарян

АННОТАЦИЯ

В данной статье, разделяя уровни управления оборонных функций и анализируя застывшие над правилами войны принципы военного управления, сочетая их с общими принципами государственного управления, заключается, что при создании основ конституционного регулирования оборонной функций необходимо учитывать особенности данной сферы. Исходя из требований теории управления, принципы управления верхним уровнем (общие) должны быть адаптированы к принципам нижнего уровня (военного управления и ведения войны), а не наоборот. Эта очень важная проблема должна быть аккуратно (осторожно) внедрена в системе конституционного регулирования с целью не вызывать коллизии между принципами разных уровней, настроить принципы верхнего уровня к застывшим военным правилам и законам вооруженной войны, стратегическим и тактическим принципам, гармонично интегрируя их в систему конституционных общих принципов государственного управления.

Ключевые слова: уровень управления, принцип, военное искусство, стратегия, тактика, законы войны, конституция, гармония принципов.

**PRINCIPLES OF LEGAL REGULATION AND MANAGMENT OF THE
DEFENSE SECTOR IN THE SYSTEM OF CONSTITUTIONAL
FOUNDATIONS OF THE STATE STRUCTURE**

S. Baghdasaryan

ABSTRACT

In the paper the author differentiates among the levels of the defense function of governing by analyzing the principles of strategic management rooted in war laws and by comparing them with general state governing principles. The author thus reaches the conclusion that when creating the bases of constitutional regulation of the defense function, one ought to take into consideration the peculiarities of that domain.

Based on the requirements of governing theory, the upper-level (general) governing principles need to be adapted lower-level (strategic management and war conduction) ones and not vice versa. This matter of utmost importance should be gently executed in the system of constitutional regulation by aiming at avoiding collisions among governing principles of different levels, adapting the upper-level principles to strategic and tactical principles rooted in military and armed fight laws, by harmonizing them in the system of general principles of state management.

Keywords: government level, principles, military art, strategy, tactics, war laws, constitution, harmony of principles.

СОДЕРЖАНИЕ

Политология

Мирумян Р.А. Армянская апостольская церковь в контексте геополитических интересов Российской империи.....	5
Давтян В.С. Транспортно-логистическое измерение евразийской интеграции Армении.....	32
Арутюнян А.Р. Конституционные реформы в Республике Арцах и переход к президентской форме правления как признак независимости.....	40
Torosyan H. Some aspects of state-building process in the Republic of Artsakh (NKR).....	51
Карамян И.А. Информатизация электорального процесса в контексте формирования электронной демократии (опыт Армении).....	69

Юриспруденция

Բաղդասարյան Ս.Հ. Պաշտպանության ոլորտի իրավական կարգավորման ու կառավարման սկզբունքները պետության կառուցակարգի սահմանադրական հիմունքների համակարգում	84
---	----

Экономика и менеджмент

Մարգարյան Գ.Տ. ՀՀ-ում պետություն-մասնավոր գործընկերության ծրագրերի կառուցվածքային ֆինանսավորման հիմնախնդիրները.....	101
Բասիակյան Ռ.Կ. Մարդկային կապիտալի վերարտադրության առանձնահատկությունները Հայաստանի Հանրապետությունում.....	124
Բրդյան Վ.Ս. Արժեթղթավորման գործակալների դերը շուկայի բնականոն զարգացման գործընթացում.....	134
Առաքելյան Ա.Հ., Դավթյան Տ.Ս. Դրամավարկային քաղաքականության ազդեցությունը պետական պարտատոմսերի եկամտաբերության կորերի վրա.....	147
Бегларян Т.В. Новая платформа инвестирования в индустрию жилищного строительства в РА по формату жилищных строительных сбережений и ипотечного кредитования.....	174
Амроян А.В. Особенности соотношения темпов роста доли оплаты труда в ВВП и темпов роста средней заработной платы в Республике Армения.....	188

Главный редактор РНИ – М.Э. Авакян
Редактор – Н.И. Маргарян
Компьютерная верстка – А.Г. Антонян

Адрес Редакции научных изданий
Российско-Армянского
университета:

0051, г. Ереван, ул. Овсена Эмина, 123
тел./факс: (+374 10) 27-70-52 (внутр. 42-02)
e-mail: redaction.rau@gmail.com

Заказ № 19
Подписано к печати 01.12.2019г.
Формат 70x100¹/₁₆. Бумага офсетная № 1.
Объем 14.5 усл. п.л. Тираж 100 экз.